

વિભાગ

૧

જીવન, મૃત્યુ અને ઢસરડા
સ્વર્ગ, નર્ક, અવકાશ
મકાન, મોટેલ, ઘર

જીવન, મૃત્યુ અને ઢસરડા

‘સંસાર અસાર છે. પ્રભુની લીલા અપરંપાર છે. પૈસો હાથનો મેલ છે. પુરુષાર્થ સિવાય પ્રારબ્ધ પાંગળું છે. વૃત્તિઓ નરકનું દ્વાર છે. સારાં કર્મો સ્વર્ગની સીડી છે. આપ મૂઆ વિના સ્વર્ગે ન જવાય.’

આપણા રોજબરોજના જીવનમાં આ બધી ઉક્તિઓ જાણે કે સ્વાભાવિક બની ગઈ છે. મંદિર, મસ્જિદ, દેવળ, ઉપાશ્રય, કથાકીર્તન, ભજન-પ્રવચન... ચારેબાજુ આ બાબતોનું સમર્થન કરાય છે.

સંસારમાં જાતજાતના, ભાતભાતના લોકો છે. પશુપક્ષીઓ, ઝાડપાન, જીવજંતુઓ પણ આપણી સાથે જ આપણી જેમ જ જીવે છે. જીવન અને મૃત્યુ જરાક નિરાંતે સમજાએ.

હું જીવંત છું. શ્વાસ ચાલે છે. હૃદય ઘડકે છે. હું બોલી શકું છું. હું સાંભળી શકું છું. હું જોઈ શકું છું. હું હરીફરી શકું છું. હું ખાઈપી શકું છું. મારી ઈચ્છા પ્રમાણે આરામ કરી શકું છું. મારે મિત્રો છે. મારે સગાંસંબંધીઓ છે. મારે નામ છે. મારી એક પહેચાન છે.

મારું એક સ્વતંત્ર અસ્તિત્વ છે. મને ‘હું’ હોવાનું ગૌરવ અને અહં છે. મારે આદર્શો છે. મારે મૂલ્યો છે. મારે માન્યતાઓ અને રીતિરિવાજો છે. મારે એક ચોક્કસ દિનચર્યા છે. મારા એક નક્કી કરેલા ઢાંચા પ્રમાણે હું મારા સમયનો ઉપયોગ કરું છું. મારી ઈચ્છાઓ, મારી અપેક્ષાઓ અને મારી જવાબદારીઓ પ્રમાણે હું મારી સમૃદ્ધિનો ઉપયોગ કરું છું.

મને ભય છે. મને બીક છે. મને ચિંતાઓ છે. મને ઈર્ષ્યા અને દ્વેષ છે. જ્યાં સુધી શરીર ચાલે છે ત્યાં સુધી મારે મારી જવાબદારીઓ અને ફરજો નિભાવવી જ છે. હું સંસારી છું એટલે આ બધું, આવું બધું હોય જ!

મારા દાદા તેમની આબરૂ, ખાનદાની અને પ્રતિષ્ઠા પ્રમાણે જીવ્યા. મારા પિતાશ્રી પણ તેમની સૂઝ અને સમજ પ્રમાણે જીવ્યા. મારે મારું જીવન પણ મારી રીતે, મારી બુદ્ધિને માફક આવે એ રીતે, મારા સંજોગો માન્ય કરે એ રીતે વિતાવવું છે. આ જવાબદારીઓમાંથી છટકવાની વાત નથી. આ સમાજ સામે બંડ પોકારવાની વાત નથી. આ સગાંસંબંધીઓને નકારવાની વાત નથી.

આ બાબત છે મને મળેલા આ અમૂલ્ય જીવનનો ઈસ્ફરની કૃપા સમજી જીવનની સાર્થકતાના સંદર્ભમાં માનવજીવનના કલ્યાણ અર્થે કશુંક કરી જવાની.

મારે એક સામાન્ય માણસની માફક જીવવું નથી. મારે એક સામાન્ય માણસની માફક મરવું નથી. સ્વચ્છ, સરળ, પ્રામાણિક જીવન જીવતાં જીવતાં ક્યાંક કશુંક સારું કરી શકું, ક્યાંક કોઈને કામમાં આવી શકું. કશી અપેક્ષા કે શરત સિવાય, કશા વળતર કે કશી ગણતરી સિવાય, જ્ઞાતિ, ધર્મ, સંપ્રદાય કે સરહદો કે ચામડીના રંગભેદ સિવાય, 'વસુધૈવ કુટુંબક્ મ'ના સિદ્ધાંત પ્રમાણે, સમગ્ર માનવસમુદાયને ધ્યાનમાં રાખી કશુંક સારું કરી શકું... શરીર કામ કરતું બંધ થઈ જાય તે પહેલાં! એટલે કે અત્યારે હું જીવંત છું ત્યારે... આમ કરી શકું.

દરેક જીવંત વસ્તુનો અંત નક્કી જ છે. મારો અંત પણ નક્કી જ છે. મારો અંત ક્યારે છે એની મને ખબર નથી. અને જો મને મારા અંતની ખબર ન હોય તો, અત્યારે જ્યારે હું જીવંત છું તે જ જીવન કહેવાય!

જો હું આ બાબત સમજી લઉં કે જીવન એ આ હયાત પણ છે, જો હું માની લઉં કે જીવનને લંબાઈના સંદર્ભમાં ન માપી શકાય, જો હું માની લઉં કે જીવનને 'ભેગું કરવા' સાથે સંબંધ નથી, તો પછી અત્યારે, આ પણ જ હમણાં જ હું કશુંક સારું કરી શકું. મારા માટે મારા જીવનનો આ જ અર્થ હોઈ શકે.

માત્ર મારા માટે જ કરવાનું તો બહુ સહેલું છે. મારા સિવાયના માટે કશુંક કરું તો મને એક વિશિષ્ટ આનંદનો અનુભવ થશે. અને તો, હું મને જીવન આપનાર ઈસ્ફરનો આભારી થઈશ. હું મારું જીવન આમ જીવી શકું જ.

શરીરનું કામ કરતું બંધ થઈ જવું, સ્વાસ અટકી જાય, હૃદય ધબકતું બંધ થઈ જાય, શરીરનું સૂત્રધાર મગજ એનાં બધાં જોડાણો બંધ કરી દે,

દરેક જીવંત વસ્તુનો અંત નક્કી જ છે. પશુપક્ષી, ઝાડપાન આ બધાં માટે સાચું છે. દરેક જીવંત વસ્તુને એક નક્કી કાળક્રમ છે, પણ કોનો કેટલો કાળ એ કોઈને ખબર નથી.

મૃત્યુ નિશ્ચિત છે, પણ મૃત્યુ ક્યારે એ અનિશ્ચિત છે. આ આખી બાબત સાવ સ્વાભાવિક છે. મારી આજુબાજુ આ સાબિત કરવા પૂરતા

પુરાવા છે. અને છતાં, હું એ બાબતને નકારું છું. હું મૃત્યુની સાથે બીક અને ભય સાંકળું છું. હું મૃત્યુ નામની બાબતને મારી અપેક્ષાઓ અને મારી જવાબદારીઓ સાથે સાંકળું છું. હું મારી ઇચ્છાઓ અને જવાબદારીઓને 70-75 વર્ષના આયુષ્યકાળને ધ્યાનમાં રાખી એટલા લાંબા અને એટલાં અધૂરાં બનાવું છું કે મને સતત બીક અને ચિંતા રહે છે કે જો મારું શરીર કામ કરતું બંધ થઈ જાય તો મારી બાકી રહેલી ઇચ્છાઓ અને જવાબદારીઓનું શું? અને એટલે જ મને મૃત્યુની બીક લાગે છે!

જો હું મૃત્યુની વાસ્તવિકતા અને નિશ્ચિતતા સ્વીકારી લઉં, જો હું મૃત્યુની વાસ્તવિકતા અને નિશ્ચિતતા સમજી લઉં તો મારે મૃત્યુથી ગભરાવાની જરૂર નથી. જો હું મૃત્યુની વાસ્તવિકતા અને નિશ્ચિતતા સમજી લઉં મારે મારી ઇચ્છાઓ અને જવાબદારીઓના એ લાંબા વિસ્તની ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. બીજી જ પળે મારું મૃત્યુ થઈ શકે એ બાબતને સ્વીકારી લઉં તો એ સ્પષ્ટ થઈ જાય કે આ હયાત પળ એ જ મારું જીવન છે!

અને તો હું એ નક્કી કરી શકું કે હું આ પળે જ્યારે જીવંત છું ત્યારે શું કરી શકું! અને આ જ સાચું છે.

મારાં નક્કી થયેલાં કામોમાંથી સૌથી મહત્ત્વનું પસંદ કરી માત્ર એ કામ પર જ ધ્યાન આપું, કારણ કે જો બીજી પળે હું જ નહીં હોઉં તો... એ કામોની લાંબી યાદીની ચિંતા કરવાનો શો અર્થ? મૃત્યુની બીક એટલા માટે લાગે છે કે હું મારાં કામોની લાંબી યાદીની ચિંતા કરું છું! અને આમ ને આમ આ પળને માણવાનું ભૂલીને, ભૂતકાળ અને ભવિષ્યકાળના સંદર્ભમાં જીવતો હું જીવનને માણ્યા સિવાય... ઘરડો થઈ જાઉં છું!

કમનસીબી તો એ છે કે હું મૃત્યુની ચિંતામાં જીવવાનું ભૂલી જાઉં છું! જીવન જીવવાનું મહત્ત્વનું કામ ભૂલી જઈને જીવનને ઢસરડામાં ફેરવી નાખું છું! મારી ચિંતાઓ અને મારી જવાબદારીઓના બહાના હેઠળ હું મારી જાતે જ મારા જીવનને બોજાડપ બનાવી દઉં છું. હું માણવાનું ભૂલી જાઉં છું. હું માનવજીવનનું મહત્ત્વ ચૂકી જાઉં છું. વધારે ભેગું કરવાની ઓષણને કારણે મારું જીવન એક બોજ બની જાય છે!

મારે કેવી રીતે જીવવું એ મારા હાથની બાબત છે. જો હું ભેગું કરવાની

ભાંજગડમાં પડતો નથી, જો હું હુંસાતુંસી, સ્પર્ધા કે સરખામણીમાં પડતો નથી, જો હું સ્વચ્છ, સરળ અને પ્રામાણિક જીવન જીવું છું, જો હું જે છે તેનો મારી સૂઝ, સમજ અને શક્તિ પ્રમાણે હિંમતપૂર્વક સામનો કરું છું તો જીવન માણવા યોગ્ય જ છે!

માનવજીવનનો ઉપયોગ સાંસારિક જવાબદારીઓના આટાપાટામાં અટવાવાને બદલે સંતોષ, આનંદ અને કૃતજ્ઞતાથી વિતાવીને મારા જીવનને સાર્થક બનાવી શકું.

જો હું મારી આ હયાત પળને માણવાનું ચૂકી જઈશ તો મારું આ જીવન છેવટે ઢસરડાવાળું જ સાબિત થશે! હું જ્યારે જીવંત છું ત્યારે મારી આ હયાત પળને માણું. મને ખાતરી છે કે હું જ્યારે કોઈનમાં સૂતો હોઈશ ત્યારે મારા મોં પર સ્મિત અને સંતોષની લકીરો હશે, અજંપો, વેદના કે ઢસરડાની લાગણીઓ નહીં! અને આ મારા હાથની વાત છે.

